

נציבות תלונות הציבור על שופטים

לשכת הנציב אורי שהם
שופט בית המשפט העליון (בדימוס)

כ"ז תשרי, תשפ"ב
3 אוקטובר, 2021
מספרנו: 331/21/עבודה

תמצית החלטה

על העתקה נרחבת בפסק דין שלא על דרך הציטוט או ההפניה

תקציר: בירורה של תלונה העלה, כי רובו ככולו של פסק דין רחב היקף הועתק, שלא על דרך הציטוט או ההפניה, מסיכומי הנתבעת ומהחלטות שיפוטיות קודמות שניתנו בהליך. בהחלטתו בתלונה עמד הנציב על הפסול שבהתנהלות זו מצדו של השופט, בהיבטים שונים. התלונה נמצאה מוצדקת בעניין זה.

1. עניינה של תלונה שהוגשה לנציב היה בפסק דין נושא עשרות עמודים, שניתן בבית הדין האזורי לעבודה, אשר התברר, כי רובו ככולו, מועתק, שלא על דרך הציטוט או ההפניה, מסיכומי הנתבעת ומהחלטותיו של שופט אחר שדן בבקשת סעד זמני, וללא התייחסות כלשהי לסיכומי התובע (המתלונן). לדברי המתלונן: "ההעתקה היא מעל 90 אחוז של הטקסט הסופי (בחלק ה'דיון והכרעה')". במלים אחרות, בחלק ה'דיון והכרעה' אין דיון ואין הכרעה. רק העתקה נטו".

2. המתלונן הפנה, בהקשר לכתיבת פסק דין על דרך ההעתקה, להחלטת הנציב הקודם, כב' השופט (בדימוס) אליעזר ריבלין, באחת התלונות על בית הדין הרבני (מספרנו 183/16), כפי שהובאה בדין וחשבון השנתי לשנת 2016 בעמוד 157. הנציב קבע בעניינה של אותה תלונה, כי אין מניעה שבית הדין יצטט בפסק דינו קטעים נבחרים מדברי באי כוח הצדדים כפי שנכתבו בסיכומיהם או בבקשותיהם השונות, אך הוסיף: "על מנת למנוע לזות שפתיים, טוב יעשה בית הדין אם ידאג שההחלטה תיכתב בלשון בית הדין ... אין זה לכבודו של בית הדין להעתיק קטעים שלמים מבקשות אחד הצדדים, דבר המביא לטעויות מביכות". המתלונן מטעים, בהמשך לדברי הנציב הקודם, כי אין בהתנהגות כזו כדי "לקיים, ואף להגביר, את האמון בשיטת המשפט בכלל ובמעשה השפיטה בפרט".

3. להדגמת היקף ההעתקה צירף המתלונן לתלונתו עותק של פסק דין ובו מסומנים הקטעים המועתקים בצבע, כשהוא מציין באופן מפורט את דבר ההעתקה ואת המקורות מהם נלקחו הקטעים שבפסק הדין; טבלה המשווה בין פסק דין למסמכי המקור עליהם נסמך השופט; וכן את מסמכי המקור עצמם. הסימונים של המתלונן וכן הטבלה המשווה מעידים אכן על העתקה מסיבית של קטעים נרחבים בני עשרות עמודים, בתוך פסק הדין. טענותיו העובדתיות של המתלונן, בכל הנוגע לדרך כתיבת פסק הדין על ידי השופט, נכונות היו אפוא.

4. עמדת המתלונן הינה, כי "ההעתקה הגורפת מעידה על משוא פנים מובהק והעדפה בוטה לצד אחד, על אי שיקול דעת משפטי, ועל מעילה של השופט בתפקידו השיפוטי". לדעת המתלונן, השופט אף הפר את חוק זכויות יוצרים "בכך שהשתמש בפרי עמלם של אחרים להפיק תועלת לעצמו", והוא מוסיף: "פסק הדין נכתב במהירות פעולת 'העתק והדבק' (copy and paste) - אפילו ללא מראית עין של שקילת הראיות והעדויות, התלבטות והחלטה אובייקטיבית ללא משוא פנים. ובפרט שמדובר בהיקף ראיות נכבד. מכיוון שאין הנמקה לקביעות כב' השופט, המועתקות כולן מכתבי הנתבעת ומן ההחלטה הזמנית, אין מראית עין של שיקול דעת בפסק הדין ואין מראית עין של צדק. אין בפסק הדין רציונל להחלטה בניסוח עצמאי המוכיח שיקול דעת וחשיבה עצמאית, ואין הנמקה המראה התחשבות בשני הצדדים. נחזה כי ההחלטה העצמאית היחידה של השופט היתה ויתור על החלטה עצמאית. אין נימוקים בפסק הדין להחלטת כב' השופט לבחור בטענות הנתבעת ... גם כאשר נראה כי פסק הדין מנמק את החלטתו, אלה הם נימוקים אשר כולם מועתקים כלשונם מכתבי הנתבעת באופן מגמתי וחד צדדי". כן הוא מוסיף: "פעולת 'העתק-הדבק' (copy and paste) אינה משקפת את שיקולי השופט אלא את שיקולי מי שכתב את מסמכי המקור. במקרה דנן, שיקוליו של צד לתביעה, תוך קיפוח והתעלמות מטיעוני התובע".

5. המתלונן הפנה, בהקשר זה, גם למשפט המשווה המדגיש, לדבריו, את החומרה היתרה שיש לראות במעשה העתקה שיפוטי –

"(1) בפסק הדין בבריטניה, בשנת 2013 (**Crinion v IG Markets Ltd**), של בית המשפט לערעורים באנגליה ווילס (Court of Appeal of England and Wales), התייחס אב בית הדין אנדרהיל (Lord Justice Underhill), סגן נשיא בית המשפט לערעורים, לעובדה כי כמעט כל פסק הדין שעליו הוגש ערעור נלקח מילה במילה מסיכומי הצד השני. כיוון שמראית עין חשובה, החליט שהרושם שנוצר הוא שהשופט המעתיק לא עמד במשימה של התחשבות בשני

הצדדים באופן עצמאי ללא משוא-פנים (סעיף 13). לפי כב' השופט אנדרהיל, כאשר שופט מעתיק עליו לציין עובדה זו במפורש ולהבהיר ששקל במלואם את סיכומי שני הצדדים, שכן ככל שגדלה ההסתמכות על חומר שסיפק צד אחד בלבד, כך גדל הסיכון שהשופט לא יעשה משפט צדק לצד השני, ובכל מקרה, זה הרושם שיווצר (סעיפים 16, 44). לדברי שופט אחר שישב בהרכב, כב' השופט סדלי (Sir Stephen Sedley), להעתיק סיכומי צד אחד פירושו להתעלם מכך ששיפוט צריך להיות מנומק, כלומר, להסביר לצד שלא זכה מדוע הפסיד: הכרה שטחית בטיעוני הצד שהפסיד אין בכוחה לתקן השמטה זו, גם הצד שלא זכה ראוי לקבל כבוד באמצעות פסק דין מנומק' (סעיפים 38-39). בית המשפט סירב לקבל מה שהוא כינה 'פליגיאט אלקטרוני' (electronic plagiarism), אשר משקף ניהול צדק באופן גרוע, כי מראית עין חשובה (סעיף 39).

(2) בפסק דין בסינגפור, בשנת 2019 (**Huat v Public Prosecutor**) של בית המשפט הגבוה (High court, מקביל למחוזי אצלנו), קבע כב' השופט עבדאללה (Aedit Abdullah) כי בשל היקף העתקה משמעותי מסיכומי צד אחד בפסק דין של שופט בבית משפט אזורי, אי אפשר לומר כי היתה בו הכרעה של הנושאים הנידונים או כל החלטה בכלל על ידי אותו שופט. כב' השופט עבדאללה דיבר על חובת שופטים לתת החלטות מנומקות (סעיף 19): חובת ההנמקה מבטיחה כי הצדדים יהיו מודעים מדוע זכו או הפסידו; כי בכך תמנע שרירותיות; וכי הצדק ייעשה וייראה והשקיפות של מערכת המשפט תגדל. כב' השופט עבדאללה גם ציין שההעתקה גורפת של טיעוני צד אחד מבלי לשקול ולדון בטענות שני הצדדים נותנת רושם של דעה מוקדמת או משוא-פנים מצד השופט (סעיף 23). על השופט להביע דעתו מדוע הוא מעדיף עמדת צד אחד, ולשם כך הוא חייב להשתמש במילים שלו עצמו, ולא להעתיק (סעיף 24). תוך התייחסות לפסיקה קודמת בנושא, קבע השופט בהחלטתו כי במקום שיכפול ללא ייחוס למקור, יש לצטט, וציטוט מסיכומים צריך לבוא עם הסבר מדוע מובא הציטוט וכיצד הוא רלוונטי למקרה הנדון (סעיף 26). אחרת, מתעורר ספק עקב ההעתקה אם השופט כלל נתן דעתו לעימות המשפטי הנדון ונוצר רושם של 'פעולה מכאנית' המתעלמת מן הנקודות המיוחדות במקרה המסויים שאין בה השקפה חסרת-פניות המצופה מן השופט (סעיף 26). לפי כב' השופט עבדאללה, פסק דין המועתק מסיכומי צד אחד אין בו הכרעה שיפוטית, ועולה ממנו שהשופט זנח את תפקידו השיפוטי, או לפחות שלא נראה כי נעשה צדק (סעיף 37). הדרישה היא שהעובדות המאומצות על ידי בית המשפט חייבות להיות תוצאה של המחשבה השיפוטית העצמאית של השופט (סעיף 42). בסופו של דבר, כאשר פסק הדין מתבסס באופן ניכר על סיכומי צד אחד, השאלה העומדת בפני בית משפט לערעורים היא האם הפעיל השופט את שיקול הדעת הנדרש ממנו ביחס לעובדות (סעיף 48). בהיעדר כל הערכה של השופט את סיכומי שני הצדדים, ובהיעדר כל שקילת טענות צד אחד כנגד השני, לא נמצא כל שיקול הדעת של השופט בעניינים שלפניו: אין זאת רק טעות בשיפוט אלא שיפוט בשם בלבד (not merely an error of the exercise of judgment but a judgment in name only; סעיף 52).

(3) בפסק דין בהודו, שהוא הדוגמא האחרונה ביותר, בשנת 2021 (**Union Public Service Commission v. Bibhu Prasad Sarangi and Others**) קבע בית המשפט העליון בהודו (Supreme Court) כי פסק דין של

בית משפט גבוה (High Court), מקביל למחוזי אצלנו) הוא חסר תוקף בגלל העובדה שחלקים מפסק הדין הועתקו על ידי בית המשפט מהחלטה של בית דין מנהלי מרכזי מבלי שהשופטים הפעילו שיקול הדעת עצמאי. בית המשפט העליון קבע כי גזירה, העתקה והדבקה מוסיפה נפח לפסק הדין של בית המשפט הגבוה, אבל פעולה זו לא יכולה להחליף שיקול דעת, שהוא מהותי לתהליך משפטי (סעיף 7). בית המשפט הוקיע את מנהג הגזירה, העתקה והדבקה, שיצרה רק חזות של נימוק משפטי, ללא מהות, שהיא לבו של התהליך המשפטי, ואין ביכולת החזות לספק נחמה וסיפוק לצד המתדיין. לפי בית המשפט, איכות הצדק היא הנותנת לגיטימציה למערכת המשפט כולה.

פסקי דין נוספים מן העולם, אשר לא צורפו כאן, ראויים לאזכור: פסק דין של בית הדין לערעורים של הצבא באמריקה, **United States v. Jenkins**, 60 M.J. 27 (2004). מצוי בכתובת זו: <https://cite.case.law/mj/60/27>; פסק דין של בית המשפט העליון במונטנה, ארצות הברית, **Tomaskie v. Tomaskie**, Mont., 625 P.2d 416, 38 St.Rep. 536, (1981). מצוי בכתובת זו: [https://www.courtlistener.com/opinion/877600/tomaskie-v-tomaskie/?q=cites%3A\(877636\)504](https://www.courtlistener.com/opinion/877600/tomaskie-v-tomaskie/?q=cites%3A(877636)504); פסק דין של בית הדין לערעורים בוויסקונסין, ארצות הברית, **Trieschmann v. Trieschmann**, 504 N.W.2d 433, 434 (1993). מצוי בכתובת זו: https://scholar.google.com/scholar_case?q=504+N.W.2d+433&hl=en&as_sdt=6,33&case=5746469972425419550&scilh=0.

6. כן הלין המתלונן על עיכוב ניכר שחל במתן פסק הדין ועל כך שעל פסק הדין חתמה נציגת ציבור שלא נטלה חלק בשמיעת התיק (כשהצדדים הסכימו על החלפת נציג הציבור), וזאת 24 שעות בלבד לאחר מינויה ולאחר שהשופט העביר לעיונה את טיוטת פסק הדין, וזאת למרות שמדובר בתיק מורכב מאוד ורחב היקף.

7. לגופה של טענת ההעתקה השמיע השופט בתגובתו לתלונה תשובה אחת בלבד – לדבריו, "אין מדובר ב'העתקה' כמכלול אלא לכל היותר בליקוט של טענות בהן השתכנעתי, לפיכך טענות [הנתבעת] בסיכומיה וההחלטה בהליך הזמני היוו נדבך מרכזי בפסק הדין". אלא, שאין יסוד לטענה, כי מדובר ב"ליקוט של טענות" וכמו כן התברר, כי השופט העתיק תשובה זו לנציב מתוך סיכומי הנתבעת בערעור שהגיש המתלונן על פסק הדין לבית הדין הארצי לעבודה.

8. בפגישה שקיים הנציב עם השופט שינה השופט את טעמו, לקח אחריות על התנהלותו והביע עליה צער. הוא הטעים, כי יצא לשבתון בעיצומה של תקופת הקורונה, שתחילתו בשבתון כתיבה, על התחייבותו ליתן את פסק הדין בתקופת השבתון ועל הלחץ והמתח

בו היה שרזי אותה עת. כן סיפר השופט על קורותיו, כשכיהן תחילה כרשם ולאחר מכן שנים רבות כשופט.

9. בהתייחס לעיכוב במתן פסק הדין על ידו מסר השופט, כי העיכוב נבע מהיקפו העצום של התיק, עומס התיקים שלדבריו רבץ עליו ומנסיונותיו האישיות. אשר לנציגת הציבור מסר השופט, כי לא עלתה אצלו תמיהה שעה שהיא מסרה את הסכמתה לפסק דינו הארוך בתוך יממה בלבד וכי הדבר לא מסור לאחריותו.

10. בהחלטתו בתלונה הטעים הנציב, אשר לדרך כתיבת פסק הדין, כי כחלק מעצמאותו השיפוטית של השופט להכריע בדין מסורה בידו גם החירות לנסח ולנמק את פסק דין לפי מיטב הבנתו והכרתו. מדובר, אפוא, ב"עצמאות הביטוי", המסורה לשופט. ואכן, פסק דין ניתן לכתוב ולנסח בדרכים רבות, שחזקה על השופט, שכאמור הינו שופט ותיק ומנוסה ואף שימש קודם למינויו כרשם, כי כל אלו ידועות לו.

11. אין מניעה, כי בפסק הדין יביא השופט, אפילו על דרך ההרחבה, מתוך החומר המצוי בתיק, ובכלל זה מתוך דברי הצדדים בסיכומיהם, מתוך החלטות שיפוטיות או מתוך הוראות הדין, והכל כפי שמוצא השופט לנכון. על כל פנים ברור הוא, כי הדברים המובאים על ידי השופט, כשהוא מוצא להביאם כמעט מילה במילה, צריכים להיות מובאים על דרך הציטוט או על דרך ההפניה, ולא באופן הנחזה להיות פרי כתיבה או יצירה של השופט עצמו, בלא לייחס או להפנות את הדברים לאומריהם. אין מקום אפוא להעתקה גורפת של חומרים לתוך פסק דין, כפי שעשה השופט בפסק דינו.

12. הנציב הוסיף, כי אכן, צודק המתלונן כשהוא מפנה לדברי הנציב הקודם, השופט (בדימוס) אליעזר ריבלין, אשר נדרש לסוגיה דומה של דרך כתיבת פסק דין בבית הדין הרבני. לכך הוסיף הנציב, כי לסוגיה קרובה נדרש הוא עצמו, בהקשר להתנהגותו של היושב בדין שלא אגב תפקידו השיפוטי, בתלונה שהוגשה לו בעניין טענה להעתקה של ספר שכתב קאדי בבית הדין השרעי. וכך נאמר בעניין זה בתמצית החלטה 422/19 מיום 6.10.19, "על טענה להפרת זכויות יוצרים בספר שפרסם קאדי שרעי": "בתלונה שהוגשה על קאדי שרעי נטען, כי חלקים רבים בספר שפרסם אינם אלא העתקה גורפת של מקורות ודברי מלומדים, שלא הובאו כציטוט ומבלי שהקטעים יוחסו לכותביהם ... הברור העלה, שאכן קטעים רבים המובאים בספרו של קאדי אינם אלא העתקה של דברים, כלשונם, מתוך ספרי מלומדים שונים בכל הנוגע לדין השרעי. הדבר נעשה על ידו שלא כציטוט, ומבלי להפנות למקורות עצמם – לא במסגרת הטקסט עצמו ואף לא על ידי

איזכור פרטני של המובאות ... יש להבהיר כי התנהלות מעין זו אינה ראויה, משיש בה, לכאורה, משום פגיעה בקניינם הרוחני של המחברים, שמדבריהם הביא הקאדי, בזכות היוצרים הכלכלית ובזכות היוצרים המוסרית שלהם. הזכות להיות מוכר כיוצר היצירה, זכות הנובעת בין היתר מחובת ההגינות, זוכה להכרה כמעט בכל שיטות המשפט ובכלל זה גם במשפט המוסלמי".

13. הנציב ציין, כי דברים אלה עניינם, אמנם, בספר שחיבר היושב בדין, ואולם הדברים חלים לטעמו, מקל וחומר, לגבי דרך ניסוחו של פסק דין, המגלם בחובו את גולת הכותרת של המעשה השיפוטי עצמו - ההכרעה בדין בהליך שהונח לפתחו של השופט.

14. לצורת כתיבת פסק דין, שלא על דרך העתקה, חשיבות בהיבט נוסף, שכן פסק הדין חייב להיות מנומק ולשקף הכרעה בדין של השופט עצמו. דהיינו, אין די בהבאת חומרים מתוך התיק אלא שהשופט מחוייב להתייחס לסוגיות העומדות בפניו, לבאר לנמק ולהסביר, מה טעם מצא להעדיף טענות מסוימות על פני אחרות ומדוע מצא לאמצן ולהכריע על פיהן את הדין. ודוקו - הנמקתו של השופט נדרשת לא רק לטובתם של בעלי הדין שבעניינם הכריע, אלא היא אף מאפשרת לערכאת הערעור להעמיד את פסק הדין במבחן הביקורת.

15. ואף זאת, הוסיף הנציב - העתקה נרחבת של חומרים בפסק דין, כפי שעשה השופט, עשויה לפגוע באמון בעלי הדין כמו גם באמון הציבור, במעשה השיפוטי ובתדמיתה של המערכת. שעה שחלקים נרחבים של פסק הדין אינם אלא פרי העתקה גורפת של האמור בסיכומי המשיבה, ואף בלא התייחסות כלשהי לסיכומי התשובה שהגיש המתלונן, הייפלא הדבר כי נשמעת טענה של משוא פנים ומועלה החשש, כי דעתו של השופט היתה נעולה לחובתו של המתלונן, ולדידו השופט אף לא הואיל לקרוא את סיכומיו ולהעמיד את טענותיו וטיעונו של המתלונן במבחן הביקורת? היפלא הדבר כי מועלית טענה, כי השופט לא הפעיל שיקול דעת עצמאי ולא בחן את החומר שבפניו? ואין תימה כי נחזה, שבשל לחצו של השופט ליתן פסק דין, שנתינתו התעכבה, בתיק כה מורכב, הוא בחר שלא להתעמק בחומר שבפניו, אלא לעשות מלאכתו קלה תוך העתקת חומרים נרחבת?

16. מכל אלה היה בידי השופט להימנע, אפילו אם תוצאת פסק דינו נכונה לגופם של דברים, כפי שקבע בסופו של יום בית הדין הארצי לעבודה בערעורו של המתלונן אליו.

17. נוכח האמור נמצאה התלונה מוצדקת בכל הנוגע לדרך כתיבת פסק הדין על ידי השופט. הנציב הטעים, כי אין בנסיבות האישיות אותן פירט השופט בפגישה ובהסבריו, כדי להשפיע על הצדקתה של התלונה בנקודה זו. אף השופט עצמו מביע, בדיעבד, צער על הדרך בה נקט בכתיבתו של פסק הדין. לולא נטילת האחריות לדברים על ידי השופט, אף אם היתה מאוחרת, ניתן היה לשקול נקיטת צעדים של ממש נגדו. ואולם, סופו של יום, בשים לב לכלל נסיבות העניין, ניתן להסתפק בקביעה כי התלונה מוצדקת, מתוך אמונה כי השופט הפנים את הדברים וכי למד את לקחו.

18. אשר לטענות הנוגעות לנציגת הציבור – בחינת התנהלותו של נציג ציבור לא נמסרה בחוק לסמכות הנציב, באשר אין הוא עונה להגדרת "שופט" שבחוק נציב תלונות הציבור על שופטים, התשס"ב-2002. הנציב מוסמך לבחון אך ורק את התנהגותו של השופט בהקשר זה. עם זאת, העיר הנציב, כי לדעתו, שעה שמצאה נציגת הציבור לחתום על פסק דינו הארוך של בית הדין יממה בלבד לאחר שיבוצה לתיק, היה הדבר צריך, למצער, להעלות תמיהה אצל השופט ועל כל פנים מיטיב היה לעשות אילו פנה אליה על מנת לוודא כי עיינה כדבעי בכל החומר הרב שבתיק, טרם שנתנה את הסכמתה לטיוטת פסק הדין. חבל, כי כך לא נהג השופט, ולו על מנת למנוע לזות שפתיים. שכן, מראית העין של נציג ציבור, הנחשב חלק ממותב בית הדין, הנותן הסכמה לטיוטת פסק דין מורכב, בתיק רחב היקף, שאף הוא כלל אינו מכיר משלא ישב בו בדין, והכל תוך יממה אחת – רחוקה מלהיטיב את תדמית מערכת המשפט.

19. אשר לטענת העיכוב במתן פסק הדין – חרף העומס שרביץ על השופט, לדבריו, וחרף היקפו של התיק, שומה היה על השופט לעשות כל מאמץ ליתן את פסק הדין במועד מוקדם יותר.

התלונה נמצאה, אפוא, מוצדקת בכל הנוגע לעיכוב במתן פסק הדין ובכל הנוגע לדרך כתיבת פסק הדין. אשר לנציגת הציבור, בירורה של התלונה בעניין זה מוצה בהערת הנציב לשופט כאמור בסעיף 18 לעיל.

אורי שהם
נציב תלונות הציבור על שופטים